

Димка В. САВОВА*
Софийски универзитет
„Св. Кл. Охридски”, Софија

Оригинални научни рад
Примљен: 12. 10. 2021.
Прихваћен: 14. 12. 2021.

ЗЕМЉОРАДЊА КАО ИЗВОРНИ ДОМЕН ЗА МЕТАФОРИЗАЦИЈУ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Циљ овог реферата је да приступи метафоричком значењу на начин који комбинује методе двају афирмисаних у лингвистици, укључиво и у србистици, струјања: когнитивне лингвистике и етнолингвистике. Осим примењивања таквог мешовитог приступа реферат има као задатак и систематизацију метафоричких значења фитонима и појмова везаних за њих.

Кључне речи: метафора, когнитивна лингвистика, етнолингвистика, фитоними.

У овом ћемо се реферату осврнути на једну област свакодневног живота која је у функцији полазног домена оставила бројне резултате метафоричког преноса у лексици српског језика. У литератури о метафори се обично као полазни домен разматрају конкретно фитоними. Из српске литературе посвећене метафори познато нам је једно истраживање које се посебно бави доменом биљака – рад Тијане Весић 2007, који наводимо према Д. Кликовац (Кликовац 2008). Драгоцене опаске о појединим фитонимима налазимо код неких аутора, попут Гордане Вуковић, Рајне Драгићевић, Душке Кликовац и др.

Уводне напомене

У свом истраживању ћемо покушати да приступимо метафоричком значењу везаном за област биљака на начин који смо до неке мере посудили од етнолингвистике. Тачније, у етнолингвистици на бази анализе језичких података из трију типова извора (речника, текстова и анкета) истраживач израђује

* dimkasav@abv.bg

дефиницију названу „когнитивном”, у којој је, према Жежију Бартмињском, „дефинисана јединица „ментални предмет” у целом богатству његових карактеристика утврђених у језичкој слици света” (Бартмињски 1988: 170). Покушаћемо да тај захтев применимо на објекат нашег истраживања, али ћемо га поставити пред метафоричко значење, мада се у етнолингвистици пренесено значење у принципу разматра једино као додатак буквалном лексичком значењу намењен његовом бољем сагледавању.

Због забележеног циља стављамо домен биљака, којему би у етнолингвистици одговарао термин „концепт биљке”, у карактеристичну за њега ширу област „земљорадње”¹, која испољава, као што ћемо се уверити, битне карактеристике тог концепта. Стављамо себи још један задатак – да преко истраживања лексичких метафоричких значења допринесемо систематизовању тог домена. Градимо своју класификацију на критеријуму насталом као одговор на питање: који семантички елеменат сваке од лексема из полазног домена омогућава метафорички пренос? У литератури се мотивна особина (мотиватор) тражи чешће код именица (нпр. Новокмет 2016 код зоонима у српском језику или Е. Пернишка 1993 код свих именица у бугарском језику), али ми га тражимо и код глагола и придева. Да бисмо свели језичку грађу на оптимални број језичких јединица за наше истраживање, ограничавамо објекат своје анализе на јединице од једне речи (дакле, не занимају нас овде речи чије пренесено значење настаје услед употребе у устаљеној фрази), уз то не разматрамо ни изведенице чији афикс не учествује у полазном појму (нпр. у лексеми *бабурача* „крастава жаба” од *бабура* суфикс *-ача* не учествује у полазном него у новом појму – о животињи која има неку особину бабуре). Изведени су код нас само деминутиви (одговарајуће аугментативе једноставно нисмо нашли). Ексерпирамо грађу из једнотомног речника српског језика (укључујемо и значења која тамо нису обележена маркером „фиг,” када сматрамо, за разлику од аутора речника, да се ради управо о метафоричком значењу). Своја запажања допуњујемо и подацима из језичког корпуса српског језика (разматрамо првих 100 примера), у којем понекад налазимо метафоричку употребу која није забележена у наведеном речнику.

Код ексерпирања грађе опртале су се следеће подобласти на које се дели област земљорадње: 1) биљке и њихови плодови; 2) човекове активности и радње везане за одгајање биљака, оруђа радњи, места активности; 3) процеси који се врше на биљкама без људске интервенције; 4) посебни делови биљака и плодова.

Пре него што приступимо нашој анализи, представимо метафоре у енглеском језику које З. Кевечеш наводи као језичке варијанте општије појмовне метафоре „сложени апстрактни системи су биљке” (Кевечеш 2010: 128–130): 1. Припрема за развој сложеног система (СС) је припрема за развој биљке; 2. Брзи развој великог броја ствари је брзи пораст великог броја грана и лишћа, 3. Извори будућих догађаја су семена, 4. Разлози који изазивају

¹ Речник САНУ наводи следећу оквирну дефиницију за ту област: „Грана пољопривреде која се бави обрађивањем земље и гајењем биљака, ратарство” (РСАНУ, књ.7, 7).

ефекте јесу делови биљака; 5. Почетне етапе развоја СС су почетак раста биљке; 6. Одржавати СС означава култивисати биљку; 7. Вештачки развој СС је вештачки развој биљке; 8. Успешни развој СС је здрави развој биљке; 9. Неуспешни развој СС је нездрави развој биљке; 10. Најбоља етапа у развоју нечега је биљка која цвета; 11. Корисне последице неког процеса су плодови биљке или летина. За циљни домен СС Кевечеш одређује неколико циљних концепата (социјалне организације, научне дисциплине, људи и др.), помињући да, иако метафора „X је биљка” може да укључује и објекте који нису СС, најприроднија и најчешћа је управо са СС као X. Своју класификацију је Кевечеш израдио ексцерпирањем метафора из речника метафора енглеског језика. За разлику од њега, ми смо своју грађу ексцерпирани, као што смо рекли, из једнојезичног речника, што нам, с једне стране, одузима прилику да пред собом имамо говорну употребу метафора. С друге пак стране, то нам омогућава да своју пажњу усмеримо искључиво на семантику полазног појма.

Систем семантичких елемената погодних за метафорички пренос

И тако, који су они семантички елементи у значењу лексема из области земљорадње који омогућују метафорички пренос?

1. Почећемо од групе лексикализованих („окамењених”) метафора која се састоји само од именица. Такве именице значе или биљку или плод у целини (уп. примере за биљке или плод у целини: *банана* ’утикач’, *јагодица* ’анат. а. (обично у мн.) истурени део на лицу испод очију: румене јагодице. б. месно задобљање на врховима прстију: – кажипрста итд.’), или за делове њих (*бобица* ’брадавица на врату ћурке’; *корен*² (1) ,анат. а. део рожнатих и коштанних израштаја на човечјем или животињском телу из кога они расту: – косе, – нокта. б. основа неких органа или делова тела (шаке, живца и сл.) која представља везу са осталим деловима тела : – руке, – репа, – живца’). Пада у очи да су често циљни појмови код тог типа метафора маркирани са „анатомски”. Добијени циљни појмови деле се у три групе: предмети, делови људског или животињског тела, животиње. Као изузетак могу се означавати и идеални појмови, рецимо, поново за *корен*: (2) ’мат. а. (датог броја) број који треба степеновати одређеним изложиоцем да би се добио дати број, резултат кореновања : квадратни –’.

Код готово свих именица смо као мотиватор означили критеријум „сличност по изгледу” (не конкретизујемо да ли се ради о облику, боји или другоме). Мада у реферату не стављамо себи за циљ да специјално истичемо сликовност метафора, поменућемо да се потпуно слажемо са Душком Кликовац, која обраћа пажњу на чињеницу да су код окамењених или лексикали-

² Полисемантичке речи често доспевају у чак неколико врста према нашим критеријумима (бележимо то бројем између заграда иза њих). Таква је и реч *корен*.

зованих метафора „нова значења врло често сликовна” (Кликовац 2008: 65). Само код две именице сличност није по изгледу него по **функцији/суштинској особини** (код наведеног примера са *корен* и код именице *љуска* ’уопште тврди или тврђи слој око нечега који служи као заштита, заштитни овој око нечега: а. кућица, љуштурса, чахура пужа, шкољке, рака и сл.’). Када се код тог типа сличности може конкретизовати која управо суштинска особина/функција је у питању и када се та конкретизација може пронаћи у више од једне лексеме, онда говоримо о посебном семантичком елементу. Код наведених двеју лексема налазимо два таква семантичка елемента: код лексеме *корен* (1) и (2) то је елемент **’настанак, појављивање’**, с којим је повезана функција корена да буде почетак нечега. Код *љуске* пак налазимо елемент **стварати/ одржавати/ кварити услове за нечији развој**.

У даљем излагању прелазимо на нелексикализоване лексичке метафоре.

2. Следећу групу чине лексеме са значењем **биљке и њихови плодови**, тј. остајемо у групи конкретних именица.

2.1. Код нелексикализованих метафора број оних са **сличношћу по изгледу** знатно је мањи (свега 4 корена), нпр.: *лубеница* ’глава, лобања човека (у форми)’; или *ружа* (1) ’румена боја, руменило: руже на лицу (у боји)’.

2.2. Остале метафоре заснивају се на **сличности по функцији/суштинској особини** и деле се у неколико група.

2.2.1. Део њих користи **сличност по суштинској особини**, која се среће само у посебној лексеми и не понавља се ни код једне друге, нпр.: *мимоза* ’преосетљива особа’ (мотиватор – осетљивост на спољне надражаје), или *ружа* (2) ’лепотица’ (мотиватор – лепота).

2.2.2. За разлику од тих примера, у једној групи лексема се у више њих понавља елемент **ниска/ висока вредност**, који посебно издвајамо, нпр: *коров* (у речнику таква метафора није забележена, али уп. из корпуса: „... ако је ортуџба истинита, онда ће се морати посећи тај bonapartistički *korov*”; мада овде као лексикографски корпус грађе користимо само овај речник, у РМС и у РСАНУ су за ту лексему фигуративна значења регистрована), или *драч* ’оно што не ваља’.

2.2.3. Други семантички елемент који ћемо овде издвојити јесте елемент **достигнути/не достигнути жељени стадијум**, код њега се објекат оцењује у зависности од тога да ли се приближио некој жељеној вредности или није, нпр.: *зелениш* ’незрео, неискусан младић’.

2.2.4. Последњи за ову групу семантички елемент који се може издвојити у сличности по функцији/суштинској особини јесте елемент **истакнута количина/интензитет** у лексеми *зеље* – оно чега има много, до чега се лако долази (кад се говори с ниподаштавањем).

3. У следећу групу сврставамо лексеме са значењем **’активност у вези са одгојем биљака, физичке радње у томе, оруђа, место вршења активности’**, група је изузетно бројна. У њу улазе глаголи, конкретне именице (са значењем оруђа) и апстрактне именице.

3.1. Овде се формира група која садржи семантички елеменат **разуђивати неку целину у различите смерове**. Такви су неки глаголи везани за радње *сејати* и *садити* или за мотиватор *грана* (најчешће с префиксом *раз-*), и две именице од истих корена, нпр.: *расадник* 'место одакле се шире вести, болести', *расејати* 'разбацати: расејане куће'; *разгранати* 'раширити (послове, бизнис)'

3.2. Код много лексема заступљен је семантички елеменат **стварати/ одржавати/ кварити услове за нечији развој**, који је повезан, нпр., са именицом *брана* 'заштита, одбрана'³, са глаголима попут *крчити* 'припремати услове да нешто успе'; *култивисати* 'однеговати нешто'; *обрадити* (може се обрађивати материјал: *кожа*, може се обрађивати човеково мишљење, може се обрађивати апстрактни ентитет – нпр. тема истраживања); *садити* и др., исто и са супротним значењем – *запарложити* 'напустити у културном погледу'.

3.3. И овде је релативно бројна група семантичког елемента '**ниска/ висока вредност**', на пример: *слама* 'неко или нешто без вредности' (вероватно је ово значење изазвано особином „лишености свежине“ код осушене траве), или *budak* 'budala' (вероватно је лексема добила фигуративно значење због једног затупљеног дела инструмента, али је можда метафорички пренос помогао и слични звуковни састав двеју речи⁴).

Бројан је састав и трију врста семантичких елемената уједињених у једну надређену групу – **деформисање неког објекта**.

3.4. То су најпре случајеви семантичког елемента **дрљање земље**, нпр.: *бразда* 'траг који оставља за собом неко или нешто; траг од течности која се слива; већа бора на лицу или кожи, ожиљак од ране'. Та метафора претпоставља материјални карактер деформисане површине (траг нечег материјалног, укључујући и воду, остајаће на материјалној површини, код значења *ожиљак* имамо и нијансу интензификатора (*већа бора*)). Али сама материјална површина може се исто перципирати метафорички, нпр. *песак* у следећем примеру из корпуса српског језика: у *ovom životu slični kretanju gištera po pesku i prave u njemu svoju brazdu! Avaj! Za mnoge je ta brazda, brazda kojom teku njihove suze!* Онда ће се и полазни појам *бразда* повезивати са циљним појмом апстрактне природе.

3.5. Слично томе, деформисање подразумева и семантички елеменат **нарушавање целине**, који налазимо у следећа два примера: *jaz* 'а. неслагање, раздор: ~ међу људима. б. празан простор, међупростор: ~ међу одељцима' (мотиватор – нарушена (скупљеном водом) целина неког простора), или код машине за вршење *вршалица*, за коју смо у корпусу нашли пример метафоричке употребе: *vršalice bola*.

3.6. Трећа врста деформисања је **прекидање неке праве линије (реке, гране)**, нпр. *зајазити* 'задовољити (жељу, прохтев)' (мотиватор – прекидање линије кретања, жеља и прохтев који излази из човека перципирају се као

³ Овде је метафорички пренос двострук: од *бранити* према *брана* у буквалном значењу именице, а затим – од буквалног према преносном значењу именице.

⁴ Захваљујем на овој сугестији проф. др Драгани Мршевић-Радовић.

вода), или *скресати*, смањити (расходе); – у очи, лице, брк – оштро и отворено рећи’ (трошкови се овде перципирају као линија нечега што тече, али додаје се вероватно и визија линије гране на дрвету; нешто посебнији је други случај, у коме се наглашава начин на који се нешто присилно прекида – нагло, оштро).

3.7. Као последњи стадијум горенаведених трију варијаната деформи-сања објекта можемо схватати и семантички елеменат **’учинити да нешто нестане’**, који је заступљен са неколико лексичких јединица и употреба. Такав је нпр. глагол *закопати*, који са неживим објектом означава да објекат нестаје са нашег видног поља (укључиво и код сахране), а са живим или идеалним објектом може да означава и да је објекат уништен. За другу земљорадничку радњу везан је метафорички пренос код глагола *искоренити*, код ње се објекат потпуно уништава преко уклањања његовог извора. Веома је специфичан овде глагол *косити*, који се веже за масовно убијање људи оружјем (зато што означава прекидање оруђем и стављање живих организама из вертикалног у хоризонтални положај⁵) или пак једино за стављање из вертикалног у хоризонтални положај предмета оборених ветром. Код корена *-сек-* метафорички пренос ствара исто значење, али не у свим његовим облицима – проналазимо га код *сеча*, која се буквално веже за сечење дрвећа, а пренесено означава масовно убиство. Код глагола *подсећи* пренесено се разуме нагло прекидање нечега, нпр. нада, али се код других варијаната глагола од овог корена у речнику као прва више не наводи буквална радња која се врши на дрвету.

3.8. Следећу групу уједињује семантички елеменат **окупљати у једно место**. Такве су лексеме везане за скупљање летине: нпр. *руковет* и *сноп* (обе имају као мотиватор значење ’окупљено у једно место класје’), *букет* ’окупљено у једно место цвеће’, глагол *набирчити*.

3.9. Семантички елеменат **испунити нечим неки простор** заступљен је случајевима попут *залити* ’испунити, преплавити’; *посејати* ’нешто обилно чиме покрити (– мине по шуми, а исто и са апстрактним значењем објекта: *Sa osvetom je trebalo posejati paniku*) и др.

3.10. Важан је елеменат у сфери земљорадње је вода, што се види у групи са семантичким елементом **вода као учесник** код метафоричког преноса лексема *зајазити* и *залити* (наведених већ у вези са другим семантичким елементима).

3.11. Од већ поменутог корена *-коп-* имамо пример у непрефигираном глаголу *копати* са следећим семантичким елементом – **улазити дубоко под површину**, уп. *копати по торбици/ у носу*. Метафорички пренос због значења префикса врши се овде и од корена *-сад-*: *усадити*.

3.12. Код два глагола проналазимо семантички елеменат **излазити у туђе, тамо где се не сме** – код глагола *забраздити* (– у нешто, преко нечега) букв. при орању прећи плугом у другу њиву, у туђе земљиште’ ,прен.

⁵Што се веже за познату оријентациону метафору *живо је горе*.

застранити, претерати у нечему'; односно *заорати*, орући захватити туђе земљиште' – 'прећи уобичајену меру'.

3.13. Именице *поље* и *њива* представљају семантички елеменат **место одређено за неку делатност**, који се обично веже за нематеријалне активности, нпр. стваралачку, пропагандну и сл.

3.14. У посебну врсту укључујемо две именице са значењем места везаног за земљорадњу, код којих имамо **сличност по суштинској особини/ по функцији**. То су: *међа* – граница преко које се не може (по функцији – уски простор који служи да би се оградилa дата активност) и *башта* (мада у речнику за њу нема маркера „фиг.“) са примером из корпуса: Кад би је искрено запитао: шта је свет, а шта је она сама, без сумње да би одговорила да је свет зачарана *башта*, испуњена чаробњачким замковима, а она – богиња или нимфа, заробљена у телесни лик (мотиватор – место где постоје једнолики објекти).

3.15. Један корен у две варијанте заступљен је код семантичког елемента **додати нешто неком темељу** и то је корен *-калем-*: *накалемити*, *прикалемити*.

Слабо продуктивни су у овој групи семантички елеменат **резултат чиставе делатности** (*жетви*, *жетва* 'жњевање и скупљање жита; принос од житарица и других култура' – 'резултати неког рада') и елеменат **количина/ интензитет** (*лопата* 'несразмерно велик део тела', овде имамо и сличност по облику).

4. Пређимо сад на групу лексема са заједничким значењем **процеси који се са биљкама врше без људске интервенције**, која укључује пре свега глаголе, много мање придева и као изузетак именице (углавном глаголске). Сачињава је мање семантичких елемената, који су, међутим, представљени у већем броју варијаната, односно лексема.

4.1. Најбројнија је група лексема са семантичком компонентом **квари се, мења свој квалитет према горему, пропада**. У њу сврставамо *венути* 'губити снагу', *увенути*, *натрунити/натруо*, *одрвенети*, *прецветати*, *презрети*, *трулеж*, *усахнути* и др. Њихова значења се могу ујединити у значење 'губим свежину' (*венути*, *прецветати*, *трулити*) или 'губим осетљивост' (*одрвенети*, *тврдокоран*).

4.2. За њом по својој бројности следи елеменат **организам се развија активно** с лексемама попут: *бујати/бујан*, *пупити/напупити*, *расцветати се/цветан*, *цветући*, *ишћикати* и неки други. Као што се види, за изображавања идеје развоја језичка свест користи разне визије биљке у развоју, при чему се истичу неке разлике у семантичким нијансама. Нпр. пупљење и цветање вежу се за идеју о плоду, зато се одговарајуће лексеме вежу за лик младе девојке и идеју о мајчинству. С друге стране, ћикање се веже за израстање у висину, уз то можда више код визије младог мушкарца (за којег се веже и идеја о мањој могућности контролисати га). Апстрактни циљни појмови, нпр. идеје, не вежу се за лексеме са значењем пупљења и ћикања, што показује да су ти последњи сликовнији (што их удаљује од апстракција).

4.3. Следећи релативно боље представљени семантички елеменат јесте **достизати/ не достизати до жељеног стадијума**. Овде је заступљен процес

зрења (достизање високог степена у неком процесу) са разним варијантама: *зрети/ зрео/ незрео/ зрелост/ сазрети*, а исто и глагол *доспети*, који подразумева да процес не тежи савршенству, него својевременом извршењу. Тај је елемент у ствари једна од подврста развоја, тј. елемента из т. 4.2.

4.4. Следећа по својој бројности је група са семантичким елементом **испуњавати собом неки простор**, која је варијанта истакнутог раније, код земљорадничких делатности, елемента **испуњавати нечим неки простор**. Тој групи припадају лексеме *зарастати (длаком)*, *напајати се* 'инспирисати се чиме'; *разврежити се* (када није синоним за *разгранати се*, код којег недостаје визија простора који се пуни) у смислу 'ширити се свугде, укоренити се негде', тј. са присутном у значењу идејом о покривеном простору (*негде*).

4.5. Близак том елементу је елемент **разуђивати неку целину у разне смерове** (поново је то варијанта једног од вишенаведених елемената). Разлика са претходном групом 4.4. је да овде нема идеје о испуњеном простору те остаје само идеја о проширивању које иде од центра ка периферији. Такве су лексеме са кореном *-гран-*: *разгранати се*, *разгранат* и глагол *распукнути се*: *Пред нама се распукла котлина*.

4.6. Код процеса који нису радње које врши човек проналазимо, као и код оних вршених од човека, значење **добивање резултата од неке делатности** и оно је наравно везано за рађање плодова. Тај семантички елемент имају лексеме *уродити* 'изазвати нешто', изведени од именице *плод* придеви *плодан*, *бесплодан*, *неплодан*, везани за стваралачки процес усмерен на стварање резултата, као и именица *берихет*, која означава постизање изобилног резултата, тј. садржи и елемент **количина/ интензитет**. Саму именицу *плод* сврстали смо у последњу групу лексема са значењем дела плода или биљке (плод је део биљке).

4.7. Релативно је бројна и група са семантичким елементом **настанак, појављивање**. У њу смо уврстали нпр. глаголе *заметати се*, *нићи (понићи, изнићи)* и *проклијати/проклијавати*, који имају слична значења и разликују се можда по фази до које је дошао настанак. Овој групи припада и придев *саморастао*, који означава да је нешто настало и истиче да је само настало.

4.8. Само две лексеме укључују се у групу са елементом **улазити дубоко под површину**: *закоренити се/укоренити се* и *уврежити се* (друга – када означава управо улазак у дубину, а не покривање неког простора, као што је то било код глагола *разврежити се*).

4.9. Једну лексему укључује група са семантичким елементом **количина/ интензитет**, то је глагол *весеитрати* у смислу, једва се одржавати у животу, животарити, таворити' (метафорички пренос значења сниженог интензитета врши се овде не због неке нарочите визије живота као постојања, него због припадности биљака нижем спрату у тзв. Великом ланцу постојања – (о том ланцу в. Кевечеш 2010). Само једна лексема заступа и семантички елемент **вода као учесник** и то је лексема *напајати се* 'инспирисати се' (овде је мотивишућа визија везана за способност воде да испуњава неки обим, као и с њеном важном по живот улогом код напајања).

На крају, семантички елеменат **бити додат неком темељу, без људске интервенције** (варијанта већ наведеног елемента **додавати нешто неком темељу**) представљен је лексемом *прирасти* 'неразлучиво, чврсто се везати за нешто'.

5. Последња велика група лексема са могућим метафоричким преносом уједињена је значењем делови плода или биљке. У њој се формира већа разноврсност семантичких елемената са мањим бројем лексема уз њих.

5.1. Групи коју смо већ оцртали и назвали је **сличност по функцији/суштинској особини** припадају, као што смо рекли, осим случајева издвојених у наведене семантичке елементе који се понављају, још и случајеви сличности по нечему што се одређује **индивидуално** за сваку лексему и зато се не може прикључити дефинисаним семантичким елементима. Такве су, рецимо, лексеме *корен* у значењу (3) 'оно што је најважније, темељ'; или *љуска* 'оно што прикрива суштину, привид' и још доста других.

5.2. Нешто су бројније и лексеме са семантичким елементом **разуђивање неке целине у разне смерове** – такве су лексеме *грانا, врежа, издањак, огранак*. Исто је нешто бројнија и група са елементом **сличност по изгледу**, уп.: *квргав* (*квргаво лице*), *цвет* 'шаре, шаре на стаклу, пламени свеће' и др. Са три лексеме представљен је и елеменат **настанак, појављивање** – са лексемама *клица* 'зачетак нечега', *корен* (4) 'зачетак, узрок нечега' и *семе* 'први знак постојања нечега'.

5.3. Доста лексема из те групе уједињује елеменат **окупљати у једно место**, при чему оне све означавају онај део биљке који уједињује циљни појам породичних грана (нпр. *корен* (5), *стабло, лоза*).

5.4. На крају, по једну лексему имају елементи **количина/интензитет** (лексеме *зрно* 'трунка, мрвица истине' изражава минималну количину), **нарушавањем целине** (бодља 'заједљива реч'), **достигнути/не достигнути жељени стадијум** (*зелењак* 'недозрео младић') и **организам се развија активно** (*пупољак*, оно што је на почетку свога развоја).

6. И тако, издвојили смо укупно 22 семантичка елемента који омогућују метафоричку употребу дате речи, при чему, изузев елемента **сличност по изгледу**, сви су остали подврсте елемента **сличност по функцији/суштинској особини**. Издвојени семантички елементи се донекле подудару са већином концептуалних метафора 3. Кевечеша, али на другачији начин структуришу и систематизују домен.

Најбројнији међу наведеним елементима су: **сличност по изгледу** (20); индивидуална **сличност по функцији/суштинској особини** (16); а од суштинских особина које се понављају: **кварити се/пропадати** (15); **ниска/висока вредност** (14); **разуђивати неку целину у различите смерове** (14); **деформисати објекат** (у трима подврстама укупно – 12); **стварати/одржавати/кварити услове за нечији развој** (11); **организам се развија активно** (11); **окупљати у једно место** (9); **достизати/не достигати жељени стадијум** (9); **настанак, појављивање** (9); **добити резултат услед неке активности** (7); **учинити да нешто нестане** (6); **испунити неки простор** (6).

Међутим, не употребљава се метафорички дата лексема увек када се у њој потенцијално садржи неки од семантичких елемената. Та употреба зависи и од културног модела (нпр. избор управо руже за метафору девојчине лепоте можда није представљен у свим језицима). Упркос томе издвојени семантички елементи чине метафорички пренос у неку руку предвидљивим, што се и доказало случајевима када смо нашли таква значења у корпусу српског језика, мада их у речнику није било. Наравно, извршена анализа тражи своју даљу потврду на бази проучавања грађе из више речника, ширег корпуса текстова, речника асоцијација, израђивања и проучавања анкета.

Метафоричка слика света везана за домен земљорадње у српском језику

Какву слику света у метафоричком значењу домена земљорадње можемо оцртати за српски језик након свега што смо рекли о лексичким метафорама из ове области (на основу бројнијих елемената које смо навели у тексту, али и на основу примера које немамо могућности да овде представимо)? Шта се у њој највише издвајало у животном искуству говорника српског језика (овде ћемо занемарити сличност по изгледу која је практично готово неограничена)? Најпре, говорник српског језика је издвајао у својим запажањима све што доводи до кварења квалитета и до пропадања биљака и плодова његовог рада: да ли је плод презрео или иструлио, да ли је дрво прецвало или усахнуло. Издвајао је много више објеката којима је изражавао процену о ниској вредности (*коров, слама, зеље, тиква* и др.), и само један – за високу вредност: *цвет*. Обраћао је пажњу на ширење биљака – када је пратио како се гранају и када је бацао њихова семена. Упоређивао је метафорички своје радње са радњама којима је мењао (деформисао) средину у којој је одгајао биљке. Живео је са мишљу о својој одговорности према томе што ствара и одгаја, о важности брига којима га одржава. Одушевљавао се тиме како се од семена и клице биљке рађају, како се развијају, нарочито тиме како оне цвату и расту у висину. И наравно, узбуђивао га је резултат његовог рада – плод и то да ли је он сазрео. Видео је то што уједињује четири различите радње: *закопавати, искорењивати, косити, сећи* – у прекидању нечијег постојања до којег оне доводе. Завршићемо издвојивши и стабилну асоцијативну везу која се успоставља између дрвета/лозе и породичних односа.

ЛИТЕРАТУРА

- Бартмињски 2020:** Jerzy Bartmiński, W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć, *Јужнословенски филолог*, LXXVI/2, 79–104.
- Кевечеш 2010:** Zoltan Kovecses, *Metaphor. A Practical Introduction. Second Edition*, Oxford University Press.
- Кликовац 2008:** Душка Кликовац, Шта је то метафора?, *Књижевност и језик*, LV/1–2, 57–76
- Новокмет 2016:** Слободан Новокмет, *Семантичка анализа лексема које означавају животиње у савременом српском језику* (докторска дисертација, Београд, Филолошки факултет).
- Пернишка 1993:** Емилия Пернишка, *За системноста в лексикалната многозначност на съществителните имена*, София.
- Весић 2007:** Tijana Vesić, *Metafore u engleskom i srpskom jeziku čiji je izvorni domen pojam biljke*, (magistarski rad odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu).

Димка Савова

ЗЕМЛЕДЕЛИЕ КАК МОТИВИРУЮЩАЯ МЕТАФОРИЗАЦИЮ ОБЛАСТЬ
В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе исследуется лексикальное выражение области земледелия, которая разделена на четыре подобласти. В каждой из них в значениях эксцерпированных лексических единиц выявлены семантические элементы, которые делают возможным метафорическое употребление. В конце анализа сделана попытка представить языковую картину мира, связанную с этой областью, которая очерчивается на базе совершенного анализа метафорических значений в языковом сознании серба.

Ключевые слова: метафора, когнитивная лингвистика, этнолингвистика, фитонимы.